

СУТНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ІННОВАЦІЙ: ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПІДХІД

В статті розкрито проблеми визначення сутності та економічної природи інновацій. В рамках основних течій економічної думки виділено основні підходи до дослідження сутності інновацій та інноваційної діяльності підприємств, які на думку автора дають можливість зрозуміти економічну природу досліджуваного явища.

Ключові слова: інновація, інноваційне підприємництво, інноваційний процес, еволюція розвитку інноваційного процесу.

MENSHINSKAYA O.M.
VSEI of University «Ukraine»**THE ESSENCE AND ECONOMIC NATURE OF INNOVATIONS:
THE EVOLUTIONAL APPROACH**

The article reveals the problems of determination of the essence and economic nature of innovations. Within the framework of the main trends of economic thought, the main approaches to the study of the essence of innovation and innovation activities of enterprises are identified, which, in the author's opinion, give an opportunity to understand the economic nature of the phenomenon under study.

Key words: innovation, innovational entrepreneurship, innovational process, evolution of development of innovational process.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток науки та техніки в умовах глобалізації економічного простору та в світлі поступового процесу входження України до Європейської спільноти держав обумовлює необхідність реалізації інноваційної складової стратегії економічного розвитку України. Ключовим поняттям для її реалізації є впровадження інновацій на підприємствах та в усіх сферах соціально-економічної інфраструктури нашої держави. Проте існують деякі розбіжності у тлумаченні даної економічної категорії різними школами економічної теорії та напрямками економічної науки, а також існує певна неузгодженість у визначенні даного поняття в законодавстві України. Не слід відкидати зростання ролі інноваційних форм організації підприємницьких структур в розв'язанні складних соціально-економічних проблем транзитивної економіки: збереження наукового потенціалу, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності українських підприємств в умовах глобалізаційних викликів. Все вище перераховане обумовлює потребу в дослідженні еволюції розвитку інновацій та визначенні її сутності та економічної природи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним підходам до визначення сутності та економічної природи інновацій, а також актуальним проблемам і бар'єрам, що гальмують інноваційний розвиток діяльності підприємств, присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених та практиків. Значний внесок в розробку теоретико-методологічних засад формування та розвитку інноваційних підприємств зробили Ю.М. Бажал, В.Д. Базилевич, Л.К. Безчасний, М.П. Войнаренко, В.М. Гець, П. Друкер, В.І. Захарченко, В.В. Зянько, І.Ю. Єпіфанова, М.Т. Пашута, Л.В. Овчаренко, М.І. Туган-Барановський, М. Кондратьєв, А. Чухно, Й. Шумпетер.

Постановка завдань. Попри те, що існує велика кількість публікацій, що розкривають суть та економічну природу поняття “інновація”, “інноваційне підприємництво”, “інноваційна діяльність”, єдиного змістовного поля щодо підходів вивчення інновацій з точки зору еволюції економічної теорії, на нашу думку, не існує.

Метою написання даної статті є розкриття сутності та економічної природи інновацій, а також висвітлення різних підходів щодо еволюції її визначення. Уточнення і узгодження основних суміжних понять “інновація” та “інноваційне підприємництво”.

Результати дослідження. Методологічні основи визначення сутності інноваційного підприємництва слід вивчати в контексті суспільного розвитку в цілому, зокрема, доцільно застосувати еволюційний підхід, який передбачає, на нашу думку, дослідження еволюції поглядів наукових шкіл та течій на економічну природу інновацій. Сам термін “інновація” (від англ. innovation – нововведення) вперше з'явився у науковому обігу культурологів у XIX столітті та означав вплив нових, непритаманних попереднім культурним уявленням, явищ на культуру і мистецтво, які в подальшому дістали визнання [1].

В економічну теорію термін “інновація”, “нововведення”, “нові комбінації” ввів вперше Й.А. Шумпетер [2]. Проте його появі передували погляди класиків економічної думки А. Сміта [3] та Д. Рікардо [4] на “технічний прогрес”. Саме в праці “Дослідження природи та чинників багатства націй” А. Сміт виділив роль на той час відносно нового фактору виробництва. На його думку, технічний прогрес обумовлює подальший поділ праці та спеціалізацію робітників, що неминуче призводить до підвищення

продуктивності праці. Далі положення його теорії були розвинуті його послідовником Д. Рікардо, який на відміну від А. Сміта обґрунтував порівняльні переваги міжнародного поділу праці та спеціалізації країн в саморегульованій системі з ідеальними зворотними зв'язками.

Що стосується представників неокласичної економічної теорії, то їх погляди на роль науки та технологій в економіці кардинально відрізнялися від думок попередників. У своїх роботах вони повністю абстрагувалися від НТП, вважаючи, що підприємцями не можуть бути власники капіталу [5, с.687]. Всі свої дослідження вони спрямували на розвиток мікроекономіки, відкидаючи можливість впливу науки і техніки на розвиток соціально-економічних відносин в країні.

Важливою складовою дослідження еволюції появи та розвитку інновацій виступає теорія інституціоналізму, що з'явилася наприкінці XIX століття. Ця особлива течія економічної думки вивчає поведінку суб'єктів господарювання в тісному взаємозв'язку з іншими сферами суспільного життя. На думку Дж.К. Гелбрейта [6], розвиток і застосування наукових систематизованих знань для вирішення практичних завдань є центральною характеристикою економічного розвитку. Досліджуючи еволюцію корпорації, він приходять до висновку, що влада в ній поступово переходить від власників до так званої "техноструктури", до якої він зараховує широке коло осіб – від власників вищих менеджерів до управлінців нижчої ланки, техніків, науковців, спеціалістів, рекламистів та ін. [5, с.716]. Через створення інновацій відбуваються структурні зрушення в економічному середовищі, що неминуче призводить до прогресивних інституційних перетворень. На думку ще одного представника інституційної економічної теорії Д. Норта, під час взаємодії інституціональних структур та технологій здійснюється вплив інститутів на знання і технології, в результаті чого утворюються системи формальних відносин і механізми, що забезпечують високу ефективність ринків і відносно низькі трансакційні витрати. Це сприяє розвитку конкуренції, що заснована на знаннях та нововведеннях [7].

Найбільш відомий представник теорії інституціоналізму XX століття, американський вчений П. Друкер [8], назвав сучасний економічний період "епохою без закономірностей", підкресливши цим те, що забезпечити високу ефективність виробництва в умовах динамічного та стрибкоподібного розвитку можливо лише на основі управління нововведеннями. Більш широко дану теорію досліджують сучасні науковці в сфері інноваційного менеджменту та маркетингу, особливої уваги заслуговують праці Войнаренка М.П. та Захарченка В.І., в яких здебільшого приділяється увага кластерному підходу до управління інноваційною діяльністю підприємств.

Проаналізовані підходи ми доповнили поглядами на сутність інновацій представників Кейнсіанства та прихильників теорії "технічних нововведень" – Е. Денісона, Д. Кендріка і Р. Солоу" (рис. 1).

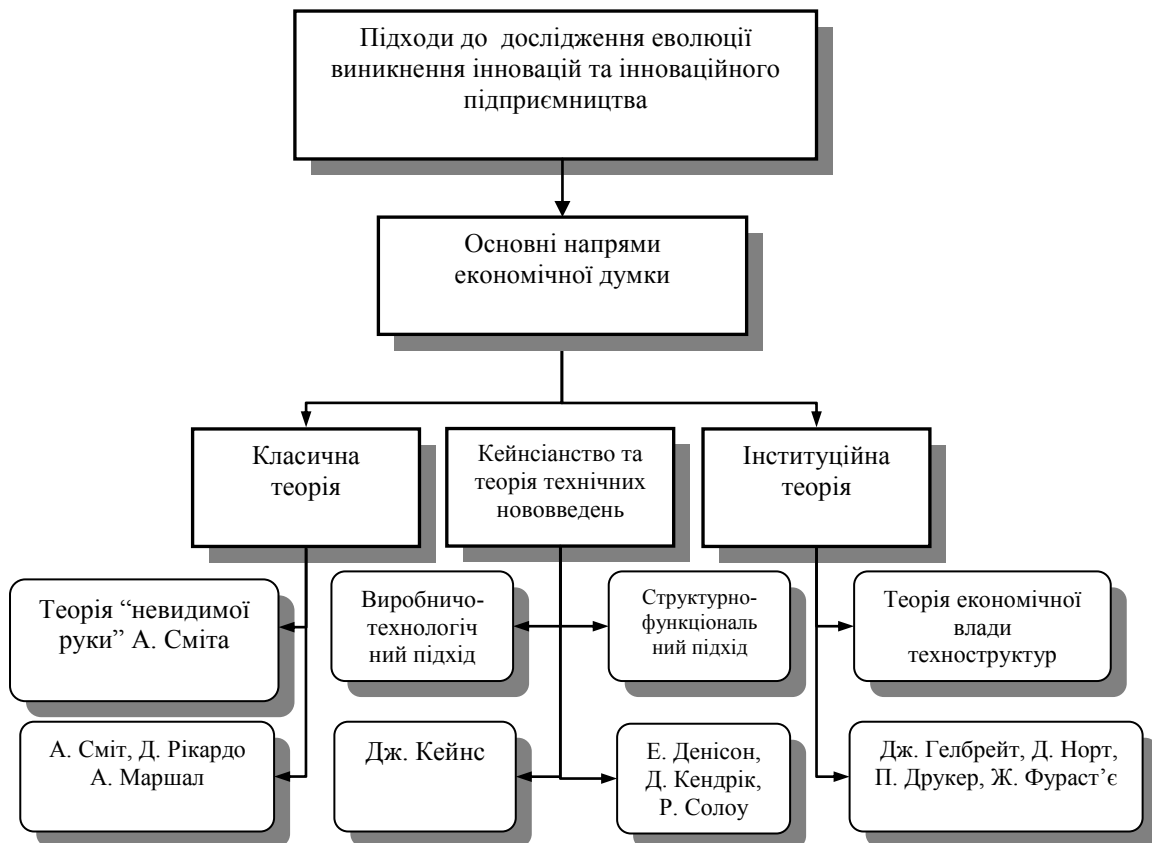

Рис. 1. Еволюція поглядів основних напрямів економічної думки на інновації: підходи до визначення та представники (розроблено автором на основі джерел [11, 12])

Окремо слід дослідити внесок українських вчених: М. Туган-Барановського, М. Кондрат'єва, і Й. Шумпетера. Ними були розроблені оригінальні інноваційні цикли, які ввійшли в основу сучасної теорії циклічної економіки. Так, М. Туган-Барановський у своїй праці “Промислові кризи у сучасній Англії” зробив висновок про те, що не споживання керує виробництвом, а навпаки – виробництво управляє споживанням через нагромадження позичкового капіталу та його інвестування [13, с.26]. Позичковий капітал поглинає наукові відкриття і технічні нововведення й підштовхує до нарощення виробництва.

Продовжив розробку цієї ж проблеми автор теорії “довгих хвиль” М. Кондрат'єв. У 1920-х роках він обгрунтував ідею множинності циклів і розробив моделі циклічних коливань:

- 1) короткі цикли тривалістю 2–3 роки;
- 2) середні (торгово-промислові) тривалістю 8–11 років;
- 3) довгі тривалістю 57 років [14, с. 390].

Для отримання цих результатів було досліджено і проаналізовано статистику чотирьох промислових капіталістичних країн – Англії, Франції, Німеччини, США. За основу було взято динаміку цін, відсотка на капітал, заробітної плати, обсягу зовнішньої торгівлі, а також обсягів виробництва вугілля і чавуну, враховуючи індекси загальносвітового виробництва за 140 років. Проведені дослідження дозволили побачити наявність довготривалих інноваційних циклічних хвиль, пов'язаних зі змінами техніки. Головну роль, на його думку, у цих змінах відіграють науково-технічні новації.

Продовжив доводити гіпотезу М. Кондрат'єва Й. Шумпетер, який вперше ввів у науковий обіг і широко популяризував термін «нововведення». У праці “Теорія економічного розвитку”, що побачила світ в 1913 році, він виклав своє розуміння економічної природи довгих циклів, підкреслюючи унікальність умов кожного циклу з точки зору концентрації капіталів, він розглянув економічний розвиток як певну послідовність висхідних пульсацій, зумовлених поширенням відповідних кластерів, пов'язаних з нововведеннями. Він вперше характеризує інновацію як новизну, що є невід'ємною рисою, притаманною підприємницькій діяльності. Також Й. Шумпетер виділяє окремо підприємця-новатора, який постійно мусить ризикувати, щоб отримати надприбуток.

Пошук нових ідей та їхчасна реалізація – є однією з найскладніших завдань підприємця, інноваційна природа підприємництва проявляється не тільки в обранні найбільш привабливої з наявних альтернатив, але й у створенні нових можливостей, організаційних форм ведення бізнесу, нових методів для виходу на ринок з унікальними продуктами та послугами. Отже, охарактеризувавши всі ранні дослідження сутності інновацій, можна дійти висновку, що саме Й. Шумпетер започаткував інноваційно-еволюційну теорію економіки, що доводить існування нерозривного зв'язку інновацій і підприємництва. Ідеї Й. Шумпетера знаходять своє відображення в системі управління інноваційним підприємством і сьогодні.

Підійшовши до визначення сутності інновацій та інноваційного підприємництва, слід підкреслити, що на нашу думку, в сучасних умовах постійних змін, стрімкого росту впливу на економічну діяльність підприємств не тільки нових технологій і наукових розробок, а й інформації та глобальних мереж, будь-яке підприємство, що веде комерційну діяльність, має бути інноваційним.

Висновок. Узагальнення наукових поглядів на сутність інновацій та підприємництва дало змогу зробити власний висновок, що інноваційне підприємство виступає в якості особливого виду економічної активності, пов'язаної, як правило, на початковому етапі лише з ідеєю-результатом, що втілюється за допомогою розумової діяльності, яка потім, через певні перетворення, набуває матеріальної форми у вигляді результату. Україна поступово втрачає кадровий і освітній потенціал, значну частину корінного населення і перспективу поповнити ряд розвинених країн [16]. Ключовим процесом руху від відтворювального до інноваційного типу розвитку є перехід від ринкової до інформаційно-мережевої економіки, де головною рушійною силою є людина-новатор, інновація та інноваційне підприємство.

Література

1. Овчаренко Л.В. Економічна природа і особливості розвитку інноваційного підприємництва в перехідній економіці : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. Наук : спец.08.01.01 “Економічна теорія” / Л.В. Овчаренко. – Київ, 2002. – 20 с.
2. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку / Й.А. Шумпетер. – М. : Директ-Медіа, 2007. – 400 с.
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Соцэргиз, 1962. – 684 с.
4. Рикардо Д. Сочинения. Т. 1 / Д. Рикардо. – М., 1965. – С. 240.
5. Мочерний С.В. Економічна теорія : підручник / С.В. Мочерний, М.В. Довбенко. – К. : Вид. центр “Академія”, 2004. – С. 687.
6. Гелбрейт Дж. Экономические теории и цели общества / Дж. Гелбрейт ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1979. – С. 97.
7. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М. : Фонд экономической книги “Начала”, 1997. – 180 с.
8. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі / П. Друкер. – К. : Україна, 1994. – 314 с.

9. Гесць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Гесць, В.П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.
10. Войнаренко М.П. Інноваційний розвиток промислових підприємств: аналіз та оцінки : моногр. / М.П. Войнаренко, А.В. Череп, Л.Г. Олейнікова, О.В. Череп. – Хмельницький : ХНУ, 2010. – 444 с.
11. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво в Україні: проблеми становлення і розвитку : моногр. / В.В. Зянько, І.Ю. Спіфанова, В.В. Зянько. – Вінниця : Універсум, 2008. – 263 с.
12. Зянько В.В. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України : моногр. / В.В. Зянько. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 153 с.
13. Туган-Барановський М.И. Экономические очерки : сб. избр. тр. / М.И. Туган-Барановский. – М. : Росспэн, 1998. – 527 с.
14. Економічна теорія: політекономія : підручник / за ред. В.Д. Базилевича. – 3-є вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2004. – 589 с.
15. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс] : закон України : прийнято ВР України 04.07.2002 № 40. – IV (зі змінами і доп.). – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/go/1560-12.
16. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.

Надійшла 19.05.2017; рецензент: д. е. н. Войнаренко М. П.

Підп. до друку 26.05.2017. Ум. друк. арк. 15,62. Обл.-вид. арк. 13,32
Формат 30x42/4, папір офсетний. Друк різнографією.
Наклад 100, зам. № 146

Тиражування здійснено з оригінал-макету, виготовленого
редакцією журналу “Вісник Хмельницького національного університету”

Редакційно-видавничий центр Хмельницького національного університету
29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 7/1, тел. (0382) 72-83-63
